

Unger Gabriella

„Mi voltunk az első civilek a bevonulás után”

Magyar hírszerző tisztok prágai útja Csehszlovákia megszállása után 1968-ban

A prágai tavasznak és a Csehszlovákia elleni intervenciónak könyvtárnyi magyar nyelvű szakirodalmára van, s különösen sok olyan könyv, folyóiratcikk jelent meg a harmincadik évfordulóhoz kapcsolódóan, 1998-ban, amely Kádár Jánosnak az eseményekben játszott ellentmondásos szerepével kitüntetetten foglalkozik.¹

Az 1968 januárjában, Alexander Dubcek főtitkárrá választásával indult az a széles társadalmi támogatottságot élvező csehszlovák reformfolyamat, amelynek egyes elemei közül a szovjet vezetés leginkább a cenzúra enyhülését, a politikai pluralizmus megjelenését kifogásolta.

A csehszlovákiai lapok 1968. tavaszától kezdték támadni Antonín Novotny köztársasági elnököt. Lemondása után a Csehszlovák Nemzetgyűlés 1968. március 28-án – Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága (CSKP KB) - javaslatára Ludvík Svoboda tábornokot választotta a köztársaság elnökének. Novotny híveinek fokozatos eltávolítása a hatalomból már korábban megkezdődött. A tavasz folyamán rehabilitálták a „személyi kultusz” áldozatait, klubot alapítottak az egykori politikai foglyok, akciócsoport alakult a szociáldemokrata párt újjászervezésére, a párton kívüli értelmiségiek – elsősorban az írók – egyre határozottabban követelték a politikai pluralizmus érvényesítését. Ludvík Vaculík kiáltványa, a polgári demokrácia mellett hitet tevő „Kétezer szó” megjelenése (1968. június 27.) szovjet részről további kemény támadásokat vont maga után.

Noha az Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Politikai Bizottsága csak 1968. augusztus 20-án döntött a magyar fegyveres erők részvételéről, a tényleges döntés már jóval korábban megszületett. Ezt bizonyítja az is, hogy Benkei András belügyminiszter már augusztus 1-én egy parancsot és egy utasítást adott ki a csehszlovákiai bevonulással összefüggő fokozott hazai ellenőrzéssel és a teljes csehszlovák határárral kapcsolatosan.²

A tervek szerint az „emberarcú szocializmus” kísérletének leállítására irányuló intervenciót meg kellett volna előznie a CSKP KB Elnöksége minden tagja által aláírt kérelemnek, amelyben ellenforradalmi veszélyre hivatkozva kérték volna a testvéri szocialista országok fegyveres segítségét.³ Az eredeti – természetesen Brezsnyev irányításával megfogalmazott és az „Ötök” (a Szovjetunió, Lengyelország, Magyarország és a csehszlovákiai reformokat kezdettől a legélesebben támadó NDK és Bulgária) pártvezetői által is elfogadott – forgatókönyv szerint az augusztus 20-i elnökségi ülésen a Moszkva-barát konzervatív, keményvonalas politikusok⁴ győzelmével az elnökség egységesen fogadta volna el a behívás szövegét (amely a szovjet vezetés előtt természetesen ismert volt, hiszen azt már augusztus 3-án, a „Hatok” (a fentebb említett öt állam és Csehszlovákia) pozsonyi találkozóján átadták Brezsnyevnek).⁵ Ezt követte volna a közmédia elfoglalása, majd a közvélemény tájékoztatása. Az ülés azonban elhúzódott, így még javában tárgyalták a tervezetet, amikor érkezett a hír: a testvéri segítség már átlépte az országhatárt. Ez teljesen új helyzetet teremtett: a CSKP vezetőinek többsége Dubcek mellé állt, a behívó levél szövege helyett pedig az intervenciót elítélő nyilatkozatot fogadtak el.⁶

A katonai akció sikeres volt, politikailag viszont kudarcot vallottak az „egészséges baloldali erők”: a szovjetekkel szembeni társadalmi ellenállást a katonai beavatkozás még egységesebbé tette, a konzervatív vezetők körül megfagyott a levegő. Ebben az ellenállási hangulatban még a leghírhedtebb Moszkva-barát politikusok sem álltak a végrehajtók oldalára és nem vették át az irányítást, az ország tényleges hatalom nélkül maradt. Csehszlovákia szovjet nagykövete, Stepan Cservonyenko irányításával ugyan történtek kísérletek egy forradalmi kormány létrehozására – amelyet Kádár János javaslatára éppen „Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány”-nak neveztek volna, s vezetőjének Alois Indrát szerették volna a szovjetek – a CSKP KB tagjai azonban megtagadták az együttműködést. A csehszlovákiai városokban katonai parancsnokságot hoztak létre. Dubceket és több reformpárti politikust – így Cerniket, Smrkovskyt, Kriegelt

és Simont – a szovjet operatív szervek őrizetbe vettek és Lengyelországba, később Kárpát-Ukrajnába hurcoltak.

Ilyen körülmények közé érkezett több magyar hírszerző csoport Prágába. Az egyik csoportot irányító Szolnok Péter alezredes korábbi pályafutása is regényesnek mondható.

Az 1928-ban, szegény családban született Szolnok (korábbi vezetéknevei sorrendben: Riba, Plesz, majd 1964-es névváltoztatásáig Szikla)⁷ önéletrajza szerint már az érettségi letétele után, 1947-től rendszeresen dolgozott a budapesti II-III. kerületi ÁVO-nak, hivatalosan azonban 1948-tól, próbarendőri kinevezéssel kezdte államvédelmi pályáját. A pártmunkába már 1945-ben bekapcsolódott, sőt, önéletrajza szerint mint aktív pártmunkás – R-gárdista, agitátor, választási gyűléstartó, plakátragasztó, hivatásos verekedő és botrányokozó a jobboldali pártok gyűlésein – „Pártmunkás Igazolványt” és elismerő oklevelet is kapott 1947-ben.⁸ Tevékenységét honorálták: 1947-ben felvették az MKP soraiba.

Az államvédelmi ranglétrán is lépdelt felfelé: 1947-től a „K”-ellenőrzésen, majd a Központi Elhárító Osztályon dolgozott, 1950-től, az első Dzerzsinszkij-tanosztály elvégzése után hadnagyi rendfokozattal az amerikai elhárító alosztály vezetőjévé nevezték ki. Ezt a funkciót töltötte be 1953-ig, amikor kiküldték a Szovjetunióba az egyéves állambiztonsági iskolába tanulni. Hazatérése után a már egyesített angol-amerikai elhárító alosztály, majd 1954-től a jugoszláv alosztály vezetője lett. Időközben elvégezte a Külügyi Akadémiát is.

1955-ben Sziklát – szigorúan titkos állományú, azaz „SZT”-tisztként - kinevezték a londoni rezidentúra vezetőjévé. A korábban felettesei által többször megfogalmazott „jellembeli hiányosságai” miatt egyre több bírálat érte.⁹ Már 1952-ben, az MDP Öt Hónapos Pártiskolája elvégzése alkalmával készített első jellemzésében megállapították róla, hogy öntelt, elbizakodott, túlzottan fölényes.¹⁰ A forradalom alatti magatartását 1958. február 6-i minősítési lapja szerint „politikai határozatlanságnak” tekintette főnöke, Móro István, a II/3. (Hírszerző) Osztály vezetője, azt is kihangsúlyozva, hogy „... látta, hogy az ország belső eseményei ellenforradalmi jellegűek, de nem helyezkedett az első pillanattól kezdve tiszta, világos politikai platformra, s ez volt hibájának forrása. Szikla elvtárs és beosztottai közt korábbi jellembeli magatartásából fakadó ellentétek, részben jogos, másrészt vélt sérelmek miatt, már az események előtt távol került az elvtársaktól, akik ebben a helyzetben már nem közeledtek segítően feléje.” Szikla a bírálatot azzal a megjegyzéssel fogadta el, hogy a közte és a rezidentúra tagjai közötti ellentétek nem az ő, hanem az egyes elvtársak intrikus, jellemtelen viselkedéséből adódtak.¹¹

Következő, 1960. május 3-án született minősítésében már az szerepel, hogy „vezetése alatt a rezidentúrán olyan munkamódszerek honosodtak meg, amelyek megengedhetetlenek voltak s végső fokon oda vezettek, hogy a nehéz munkával elért eredmények is megsemmisültek. Szikla elvtárs saját maga olyan súlyos operatív hibát követett el, amiért az angol elhárító szervek kiutasították. [...] A súlyos hibák kifejlődésében nagy szerepet játszott Szikla elvtárs önteltsége.”¹² Fenyítésként egy rendfokozattal visszavetették (őrnagyból százados lett ismét) és alosztályvezetői beosztásából főoperatív beosztottnak minősítették vissza a BM II/3-A Alosztályán.¹³ Fegyelmi büntetése 1961. január 1-én járt le: visszakapta őrnagyi rangját¹⁴, majd 1961. novemberétől csoportvezetőként továbbra is ugyanazon az osztályon a Jugoszlávia elleni hírszerzéssel volt megbízva.¹⁵ A kinevezésére tett javaslatban szerepel az is, hogy „magatartásbeli hibáinak kijavítása után [...] külföldi szolgálatra is alkalmas.”¹⁶

A töretlen bizalom jeleként az immár alezredesi rendfokozattal rendelkező Szolnokot 1964. decemberétől – természetesen újra „SZT”-állományban – ismét külföldre helyezték, ezúttal Rio de Janeiróba, rezidensnek.¹⁷ Feladata a rezidentúra megszervezése volt, azonban itt sem váltotta be a hozzá fűzött reményeket: a III/I (Hírszerző) Csoportfőnökség vezetője, Komornik Vilmos 1966. május 15-i hatállyal megszüntette külföldre vezénylését¹⁸ és leváltotta a BM III/I-1/A Alosztályon betöltött csoportvezetői beosztásából, egyúttal kinevezve ugyanott főoperatív beosztottnak.¹⁹ Az újabb fegyelmi oka az volt, hogy Szolnok 1965. októberében „külföldről a Központba küldött magánlevélben megengedhetetlen módon és hangnemben bírálta pártunk politikáját, egyes vezetőit, ellentéteket akart szítani a csoportfőnökség vezetői

állományának tagjai között, cinizmusról, karrierizmusról és kétarcúságról tett tanúságot.”²⁰

Mindezek ismeretében küldték ki az 1967-től ismét „SZT”-állományban szolgáló Szolnokot a megszállt Csehszlovákiába. Szolnok ekkor a MUOSZ tagja volt, így újságíró fedéssel, míg társa, Hidasi János diplomataként érkezett Prágába, mint - ahogy Szolnok jelentésében írja - az első civilek a bevonulás után. Az alább közölt, Szolnokék prágai tevékenységét bemutató, egymás besározásától sem mentes levelek azonban más információkat is tartalmaznak.

Időrendben haladva az első dokumentum Erdélyi Károly külügyminiszter Benkei András belügyminiszternek szóló levele, amely Kovács Imre²¹ prágai magyar nagykövet Szolnokék működésével kapcsolatos megjegyzéseit tartalmazza. Kovács kifogásolta, hogy a hírszerző tisztek érkezéséről nem kapott előzetes tájékoztatást a Külügyminisztériumtól.²² A nagykövet megemlítette, hogy a hírszerző tisztek ki sem tudtak mozdulni a követség épületéből, így információkat sem tudtak máshonnan szerezni. Komolyabb konfliktust okozott a nagykövet és Szolnok Péter alezredes között az, hogy az augusztus 21. és 28. között a nagykövetségen tartózkodó Oldrich Svestkát, a *Rudé Pravo* főszerkesztőjét, majd később Rudolf Barákot, Csehszlovákia korábbi belügyminiszterét és a CSKP korábbi főtitkárhelyettesét Szolnok be akarta szervezni. Kovács Imre eltérítette szándékától a hírszerző tiszteket. Mellesleg, Svestka beszerzésének terve, amellyel, hogy otrombaság, fölösleges is lett volna, hiszen e levélből, de más forrásokból is kiderül: a főszerkesztő amúgy is rendszeres kapcsolatban állt a magyar nagykövettel, sokszor utóbbi „társszerzője” volt a Budapestre küldött jelentése megírásában.²³

Svestka tehát - miközben a szovjetek a vezető reformpárti politikusokat elhurcolták - nem a szovjet, hanem a magyar nagykövetségre távozott. Még meglepőbb, hogy - amint a levélből kiderül - az augusztus 22-én a nagykövetségen tartózkodó Rudolf Barák Marosán Györggyel tárgyalt hosszasan, aki ekkor az MSZMP tagja sem volt.²⁴ Hogy a híresen keményvonalas Marosánt régi személyes, politikai kapcsolatok fűzték-e - az 1954 és 1960 között a belügyminiszteri és a CSKP főtitkár-helyettesi posztját is betöltő Barákhhoz, vagy valami más motiválta a magyar vezetést Marosán Prágába küldésére, sem ezekből a dokumentumokból, sem az általam ismert szakirodalomból nem derül ki.

A következő dokumentumban, Szolnok Péter jelentésében - amellyel, hogy nyomon követhető a katonai intervenció utáni csehszlovákiai hangulat - az is olvasható, hogy Marosán nemcsak Barákkal tárgyalt, hanem Kovács Imre meggyőzésében is szerepet játszott.

A hírszerző tiszttel azután írtak prágai tartózkodásáról jelentést, hogy megismertették vele a Kovács Imre megjegyzéseit tartalmazó előző levelet. Szolnok hosszasan foglalkozik azzal, hogy a magyar nagykövet - az általános csehszlovákiai megítélésnek megfelelően - mélyen elítélte az intervenciót. Ezt Szolnok a technikai lehetőségek megszűnése mellett (a telefon- és telex-összeköttetés Budapesttel rögtön megszakadt) tájékoztatatlanságnak tudta be: Csehszlovákiában az azonnali hatalomátvétel nem történt meg, így a szovjet, illetve szovjet-barát propagandagépezet sem indulhatott be rögtön - ellentétben a „kalózkodókkal”, amelyek működtek. Így a magyar nagykövet nem olvashatta a már említett behívólevelet²⁵ sem.

Szolnok leírása szerint Kovács Imre meggyőzésében Marosán mellett az új gazdasági mechanizmus egyik atyja, az ekkor pénzügyminiszteri posztot betöltő Vályi Péter és még inkább a Népszabadság főszerkesztője, az MSZMP KB tagja, Gosztonyi János játszott szerepet.

A hírszerző alezredes jelentésében elismerte, hogy valóban igyekezett kapcsolatot teremteni az említett politikusokkal, a nagykövet kérésére azonban elállt ettől.

Sokkal fontosabb azonban az, hogy Szolnok szerint a cseh Népfront főtitkára²⁶ és Svestka szeptember 10-én menedékjogot is kértek a magyar nagykövetségen. Behozataluk - pontosabban csak előbbié, mert a magyar követségen amúgy is sűrűn megforduló Svestka egyszerűen besétált - operatív akciót, így Szolnokék segítségét igényelte.

Az első levélre (Erdélyi Károly Benkei Andrásnak szóló levelére) rátűzött cetlin Benkei Rácz Sándor állambiztonsági miniszterhelyettesnek szóló üzenetét olvashatjuk arról, hogy az ügyet Kádár elvtársnak is ismernie kell. A harmadik dokumentum tehát Benkei belügyminiszter Kádárnak szóló, a hírszerző tisztek tevékenységét bemutató és a nagykövet intervenciót elítélő politikai véleményét is tartalmazó összefoglalója. Ebben szerepel az is, hogy a nagykövetet végül sikerült meggyőzni: a leghelyesebb megoldás „a katonai intézkedés fenntartása mellett segítségnyújtás az egészséges baloldali erőknek”.

A két hírszerző tisztt, Szolnok Péter és Hidasi János figyelmeztetésben részesültek. Szolnok 1971. szeptemberéig a „Press” rezidentúrát²⁷ vezette megbízott rezidensként, majd a III/I-11. Osztályon főoperatív beosztott volt. Miután fedőmunkahelye, a Hungexpo Külkereskedelmi Vállalat 1975-ben Dél-Amerikába, egy kereskedelmi kirendeltségre akarta helyezni üzletkötőként, s ott az osztálya nem kívánta hírszerzőként alkalmazni, Szolnokot - egyidejűleg mentesítve az utazási korlátozások alól - 1975. március 31-én nyugdíjazták.²⁸

Kovács Imre nagykövetet 1969-ben Berlinbe helyezték.

Dokumentumok

1.Erdélyi Károly levele Benkei András belügyminiszternek, 1968. október 12.

Külügyminiszterhelyettes

Szigorúan titkos!

Benkei András elvtársnak,
belügyminiszter,
Budapest.

Kedves Benkei elvtárs!

E héten itthon járt Kovács Imre elvtárs, prágai nagykövetünk. A csehszlovák helyzetről történt beszámolója során megemlített néhány olyan mozzanatot, amelyről – Kovács elvtárral egyetértésben – szükségesnek látjuk tájékoztatni Benkei elvtársat.

Az öt szocialista ország augusztus 21-i akcióját követően, Benkei elvtárs utasítására, több BM operatív csoport jelent meg prágai nagykövetségünkön. Az egyik operatív csoportot Szolnok Péter elvtárs vezette.

Kovács elvtárs benyomásai szerint Szolnok elvtársék – de a másik két csoport – munkájának is voltak bizonyos fogyatékoságai. Ez egyrészt abban fejeződött ki, hogy a kiérkezett elvtársak a bonyolult helyzet miatt, ki sem tudtak mozdulni a nagykövetségről, s ezért információikat kizárólag a nagykövetség munkatársaitól szerezték, s azokat továbbították központjuknak.

Ezzel összefüggésben Kovács elvtárs elmondta, hogy augusztus 21-től 28-ig a nagykövetségen tartózkodott O. Svestka elvtárs, a CsKP Elnökségének tagja, a Rudé Právó főszerkesztője, akivel Politikai Bizottságunk megbízásából Kovács elvtárs tartott fenn politikai kapcsolatot. Prágai tartózkodása egyik napján Szolnok elvtárs azt kérte Kovács elvtárstól, hozza őt össze Svestka elvtárral, mert kísérletet szeretne tenni beszerzésére. Kovács elvtárs rendre utasította Szolnok elvtársat.

Augusztus 22-én, a prágai nagykövetség épületében Marosán György elvtárs találkozott és hosszú beszélgetést folytatott Rudolf Barák elvtárral, a CsKP 1962-ben letartóztatott, majd 1968-ban szabadonbocsájtott főtítkárhelyettesével. A beszélgetés tartalmáról Kovács elvtárs haladéktalanul tájékoztatta a Politikai Bizottságot. E beszélgetés után Szolnok elvtárs ugyancsak kísérletet tett a Barákkal való találkozásra annak beszerzése céljából.

Kovács elvtárs kérte, hogy fenti eseteket hozzuk Benkei elvtárs tudomására. Indítványozta azt is, hogyha a jövőben, Benkei elvtárs megbízásából BM dolgozók érkeznek Prágába, úgy arról őt, az eddigi gyakorlatnak megfelelően, a KÜM vezetőségén keresztül tájékoztassák.

Budapest, 1968. október 12.

Elvtársi üdvözlettel:
Erdélyi Károly

[ÁBTL 1.11.4. sz. n. (BM Irrattári Osztálytól átvett iratok 1966-1968). Az első lapon kézzel, tollal írt szöveg: „Rácz et! A jelzett dolgot tisztán kell látni, hogy igaz-e? Részletes jelentés kérek az ügyről. Benkei.” Rátűzött lapon kézzel, tollal írt szöveg: „Rácz e! A levelet meg kell mutatni Kádár elvtársnak. Részletesen, őszintén leírni mindent! (Kovács e. állásfogl.) 1968. 11. 14. Benkei.” Rátűzött lapon kézzel, tollal írt szöveg: „Rajnai elvtárs! Légy szíves e jelentést Szolnok elvtársnak megmutatni és részletes jelentést íratni, hogy mi történt. 1968. 10. 14. Rácz Sándor”]

2. Szolnok Péter jelentése prágai tartózkodásáról, 1968. december 1.

Szigorúan titkos!

Jelentés
Budapest, 1968. december 1.

Szolnok Péter r. alezredes (beosztva a III/I. Csfség) megjelölt témakörökben az alábbiakat jelentem:

Tevékenységem 1968. augusztus-szeptemberben

Jelentem, hogy vezetői parancsra 1968. augusztus 21-én megszakítottam szabadságomat, Budapestre utaztam, majd 1 napos gyorsított felkészülés után, 23-án Csehszlovákiába települtem, - szolgálati feladatok végrehajtására. Velem utazott Hidasi János r. őrgy. Feladatom volt kapcsolatot keresni cseh hírszerzés pozitív elemeivel, segítséget adni részükre a rendkívüli helyzettel problémák megoldásában, valamint információszerző munkát végezni jelentős számú prágai újságíró kapcsolataim (cseh és nyugati) körében. Magam újságíró fedéssel, Hidasi elvtárs diplomata fedéssel utaztunk, legális fedőfoglalkozásunknak megfelelően. Tevékenységem elsődleges alapjául szolgált, hogy kb. 2 éve intenzív munkakapcsolatban álltam a Prágában székelő Nemzetközi Újságíró Szövetséggel, annak minden funkcionáriusát személyesen ismertem.

1968. szeptember 24-én feladataim érdembeni ellátása után - vezetői parancsra hazatértem. Hidasi elvtárs hazatérése 1 héttel korábban történt.

Kiutazásom Prágába

A határt magánemberként, gépkocsival léptük át (mi voltunk az első civilek a bevonulás után). Relatív nehézség nélkül elértük Pozsonyt és felkerestük a lakásán tartózkodó Sztankó főkonzult. Ugyanott talákoztunk Barity prágai követségi tanácsossal, aki állomáshelyére visszatérőben elakadt Pozsonyban. Sztankó elvtársnak átadtuk a KÜM Igazgatási Főosztályától hozott futárpostát, s tájékoztattuk a cseh helyzet hazai megítéléséről, a legutolsó pártinformációkról. Sztankó elvtárs viszonttájékoztattott, s ennek következtetéseként kategorikusan lebeszélte a továbbutazásról (katonai zárás, fegyveres harcok, lakosság lincshangulata). Látván, hogy információit az ellenforradalmi kalózkodók rémhíreiből meríti, azokat nem vettem figyelembe és a továbbutazás mellett döntöttem. Barity elvtárs kérte, hogy velünk tarthasson. Hozzájárultam. 8 órás gépkocsi út után, kisebb „zökkenőkkel”, de lényegében rendben megérkeztünk Prágába. A nagykövetség épületéhez érve Kovács Imre nagykövet elvtársat kerestem, bejelentkezés céljából. Kovács elvtárs közölte, hogy tudomása van jövetelünkről (a követségre kihelyezett belügyi operatív tiszttől kapott előzetes tájékoztatást) és kézséggel ad segítséget elhelyezkedésünkhöz, munkánkhoz. Kérdésekre közölte, hogy a KÜM illetékes vezetőitől nem kapott értesítést jöttünkről, ezt azonban annak tudja be, hogy már előző nap megszakadt telefon és telex összeköttetésünk Budapesttel. Szóban ismertettem az általam pontosan ismert KÜM távirat szövegét, s valószínűsítettem, hogy az összeköttetés helyreállításával az azonnal megérkezik. E témához kapcsolódva Kovács et. érdeklődött,

rendelkezünk-e adó-vevő készülékkel, tudunk-e kapcsolatot teremteni Budapesttel. Két napi határidővel megbízható rádió összeköttetést és képzett rádióst ígértem. Ezt teljesítettem is, de addigra a követség is megoldotta a problémát: saját rádiót és rádióst kaptak.

A budapesti összeköttetés megteremtése után megkérdeztem Kovács elvtársat, megérkezett-e az ominózus távirat? Közölte, hogy nem, de baráti mosollyal hozzátette, nem is fogja reklamálni, mert féltő, ha sokat érdeklődik, még visszahívnak bennünket... Politikai beszélgetések Kovács nagykövet elvtárral.

Már első beszélgetésünk alkalmával Kovács nagykövet elvtárs részletes „tájékoztatást „adott a prágai helyzetről. Ez a következőkben sommázható: „Végzetes hiba volt az intervenció”, „Nem tudom elhinni, hogy józan meggondolás esetén csatlakoztunk volna ahhoz”, „meggondolatlanságunk súlyos károkat okoz Csehszlovákiában”, a nemzetközi politikában, beleértve elsősorban a nemzetközi munkásmozgalmat”, „céljainkat egy katonai beavatkozás nem oldja meg, nincs egyetlen cseh kommunista, aki hajlandó lesz közösséget vállalni a behívással”, „vannak olyan prágai diplomaták, akik még következetesebb beavatkozást, katonai kormányzást követelnek, de ez meggondolatlan felelőtlenség, az egyetlen normális dolog, amit csinálni lehet, az azonnali kivonulás”. Kellemetlen kötelesség volt, de már az első nap vitába kellett szállnom Kovács elvtárral. Nézeteit tájékoztatlanságnak tudtam be, hiszen beszélgetésünk során kiderült, hogy olyan alap-dokumentumokat sem ismernek, mint a Csehszlovák Központi Bizottság Egy Csoportja által aláírt Felhívás (amit mi itthon már 21-én publikáltunk)²⁹, nem beszélve az utolsó napok bizalmas párttájékoztatóiról. Magam részéről mindent megtettem nagykövet elvtárs mélyreható informálására (megígértem, hogy első alkalommal kihozatom a hivatkozott Felhívást részére), megpróbáltam nézeteit alapvetően befolyásolni. Ez csak kismértékben sikerült.

Legalábbis ezt tükrözte a nagykövetség alagsori dísztermében, a helyi kolónia mintegy 40 tagja részére megtartott tájékoztatás (augusztus 24), melyen az általa elmondottak csak kevésben különböztek a fentiekől. Nem kívánván ártani vezetői tekintélyének, a helyszínen nem bocsájtkoztam vitába vele, csupán a helység menetközbeni elhagyásával érzékeltettem egyet nem értésemet.

A gyűlést követően ismét beszélgettünk, nagykövet elvtárs kijelentette, hogy nézeteit nem változtatja, véleményét összefoglaló tanulmányban már lefektette és az első adódó alkalommal Budapestre is megküldi. Az alapvető kérdésekben folytatott politikai vitáink (minden esetben négy- vagy hatszemközötti vitákról volt szó) körülbelül 10 nap múltán szűntek meg. Ezidőre nagykövet elvtárs véleménye alapvetően változni kezdett. Szerepet játszott ebben Vályi Péter, Marosán György és elsősorban Gosztonyi János elvtársak néhány napos követségi tartózkodása, Kovács elvtárral folytatott beszélgetéseik. Érthető hatással volt rá néhány vezető cseh elvtárral folytatott beszélgetése, illetve azok véleményének megismerése (emlékezetem szerint első volt a követségre belátogató Barak volt belügyminiszter), akik mélyrehatóan bizonyították az ellenforradalmi veszélyt és a beavatkozás szükségességét. Sor került a baráti követségekkel történő konzultálásokra (tanácsosi szinten, mert a szovjet követségről nyert információim szerint nagykövetük nem kívánt találkozni sem Kovács elvtárral, sem a bolgár nagykövettel). Mindezek lehetőséget adtak a helyzet objektívabb felmérésére és úgy tűnt, Kovács elvtárs élt is ezzel a lehetőséggel.

Passzivitásunk, „meghúzódás” a követségen, információszerzés követségen belül E kérdésekben nyilvánvaló Kovács elvtárs tévedése, illetve tájékoztatlansága, de feltételezhető egyoldalú beállításra törekvés. Nagykövet elvtárs előtt pontosan ismert volt, hogy napközben a városban vagyunk, s hogy a késő éjjeli órákig végezzük rejtjel és rádiós munkánkat. Tudta, hogy forgalmunk olyan méreteket öltött, hogy a két mellém kiküldött rejtjelező és rádiós (Mayer István r. őrgy, Csontos Ferenc r. őrgy, Demeter Bertalan r. szds.) sem bírja ellátni azt, magunk is segítünk, sőt, néha rendkívüli futárt küldtünk Budapestre. Többször egyeztettük például (néha éles viták közben) saját adónk és a követségi rádió párhuzamos időben nem végezhető munkáját, - mert a nap 24 órája sem volt elég.

Munkánk aktivitásáról és színvonaláról képet nyerhetett azokból a tájékoztatásokból, melyet szóban és írásban részére adtam. Kintlétem alatt kb. 10 esetben adtam át átfogó politikai információs anyagot nagykövet elvtársnak, melyet ő soronkívüli rejtjel táviratokban továbbított a Külügyminisztériumnak, értékesnek minősítve és köszönve azokat.

A követségen történő „mehúzódás” vádja már csak azért sem érhet, mert a magam részéről kintlétem ötödik napján kiköltöztem a követségről és hazatérésemig a Hotel Park-ban laktam, csak rejtjelezés és továbbítás céljából látogattam a követséget.

Beszélgéseink során kértem és kaptam rendszeres tájékoztatást nagykövet elvtárstól. Ezek elsősorban a cseh BM szervekkel kapcsolatos információkra vonatkoztak, vagy nagy általánosságban a cseh helyzetre. Néhány esetben Barity tanácsoshoz utasított, mondván, hogy annak vannak információi, rá hivatkozva hozzá forduljak. Az ily módon tudomásomra jutott információk egy-egy részletét, a forrás megjelölésével, három esetben hazaküldtem. A harmadik esetet követően utasítást kaptam, hogy ez felesleges, ha szükséges, ezeket az anyagokat a Központ közvetlenül is be tudja kérni a KÜM-től. Ez esetektől eltekintve senkitől, semmilyen információt nem kértem és nem kaptam.

Kapcsolat keresés Svestka és Barak elvtársak felé

Körülbelül szeptember 10-én magához hívatott a nagykövet elvtárs. Tanácsomat, illetve gyakorlati segítségem kérte két konkrét ügyben, megjegyezve, hogy ezek annyira állambiztonsági munkák, hogy nem meri vállalni a „dilettáns” felelősségét. Elmondotta, hogy ...³⁰ elvtárs, a cseh Népfront főtitkára és Svestka elvtárs a Rudé Právo volt főszerkesztője menedékjogot kértek a nagykövetségen (az előbbi csak addig, amíg egy szovjet helikopter a közeli nagy térről Moszkvába viszi), de előtte jelentős dokumentációs anyagot kívánnak átadni. Mind a dokumentációs anyag, mind az említett elvtársak nagykövetségre történő konspiratív éjszakai behozatalában segítségem kérte, beleértve nyugati rendszámú gépkocsim igénybevételét. Közölte, hogy mindezen akciók érthetően nagy politikai fontosságúak, s indokolják az államvédelmi bekapcsolódást.

Kézséggel álltam rendelkezésére és Barics követségi tanácsossal, mint alkalmi operatív segítőtárrsal, az akciókat rendben lefolytattuk. (Svestka elvtárs behozatalára nem került sor, mert ő – megelőzve a megbeszélteket – még a nappali órákban nyíltan bejött a követségre.

Feltett kérdésre jelentem, hogy valóban kértem Kovács nagykövet elvtárs engedélyét Svestka és Barak elvtársakkal (aki időközben ismét megfordult a követségen) történő találkozáshoz, részben informáltságom elmélyítése, másrészt tanácskérés céljával (hogyan kerülhetnék kapcsolatba olyan baloldali elvtársakkal, akik feladataink megoldásában segítséget tudnak adni).

Kovács elvtárs kérésemet megmosolyogta, vállam megveregetve azt mondta: „a jó információkat barátocskám én is le tudom jelenteni. Ezek az én embereim”. „Szakmai” felbuzdulását megértettem, kérésem nem erőltettem. Következésképp nem is került sor találkozásra fenti elvtársakkal.

Ha Kovács elvtárs nem kér fel nevezettek ügyében történő segítségadásra, úgy nem is szerzek tudomást arról, hogy azok a nagykövetségen tartózkodnak.

Összefoglaló megítélésem szerint prágai tartózkodásunk alatt végzett munkánk hasznos volt, s ez nem kismértékben annak tudható be, hogy a követségtől és személy szerint Kovács Imre nagykövet elvtárstól kielégítő támogatást kaptunk munkánkhoz. A kapott segítséget igyekeztünk viszonzni. Az együttműködésben disszonáns hangot legfeljebb az említett politikai vitatkozások okoztak. Kiutazásunk, kint tartózkodásunk egyebekben az előírásoknak, a KÜM és a BM közötti együttműködés vonatkozó normáinak megfelelően zajlott le.

Kérem jelentésem tudomásulvételét.

Szolnok Péter r. alezredes

[ÁBTL 1.11.4. sz. n. (BM Irattári Osztálytól átvett iratok 1966-1968).]

3. Benkei András levele Kádár Jánosnak, 1968. december 10.

Belügyminiszter

Szigorúan titkos!
Különösen fontos!

Kádár János elvtársnak
MSZMP. Központi Bizottsága
Első Titkára,

Budapest.

Kedves Kádár elvtárs!

Kovács Imre prágai nagykövet Erdélyi miniszterhelyettes elvtárs útján néhány észrevételt tett az öt szocialista ország augusztus 21-i akcióját követően Csehszlovákiába szolgálati feladatok ellátására kiutazott belügyi tisztek működésével kapcsolatban. Az észrevételeket megvizsgáltattam, melynek eredménye a következőkben foglalható össze:

Az események alatt a prágai nagykövetségen a BM részéről nem három, csupán két csoport működött. Feltehető, hogy Kovács elvtárs által BM-esnek jelzett harmadik csoport az MNVK/2³¹ munkatársai voltak. A BM részéről már az eseményeket megelőzően, valamint az eseményeket követő napokban létszám erősítést alkalmaztunk elhárító és hírszerző tisztekből egyaránt. A két részlegünk – némileg eltérő feladattal – de egymással szoros együttműködésben dolgozott.

Szolnok és Hidasi hírszerző tisztek 1968. augusztus 23-án indultak útba [sic!], azzal a feladattal, hogy egyrészt kapcsolatot teremtsenek a cseh hírszerzés pozitív elemeivel és segítséget nyújtsanak, másrészt jó kapcsolataik lévén cseh és kapitalista újságírók között – információ szerző munkát végezzenek.

Kiutazásuk a KÜM³² Személyzeti és Igazgatási Osztályán keresztül – azokkal egyetértésben – nyert előkészítést. Kiutazásukról távirat készült Kovács nagykövet elvtárs számára. A táviratban a fennálló szabályoknak megfelelően tájékoztattuk a nagykövetet a hírszerző tisztek időleges kiutazásáról és kértük részükre a szükséges segítség megadását.

A távirat – miután éppen ekkor szakadt meg az összeköttetés Prágával – a KÜM illetékes vezetőjének néhány nappal későbbi visszaigazolása szerint nem ment el. Újabb távirat elküldése már nem látszott célszerűnek, mert a hírszerző tisztek napok óta Prágában tartózkodtak, szabályosan bejelentkeztek a nagykövethél és megkezdték szolgálati feladataik ellátását.

A két hírszerző tiszt szabályos futárigazolvánnyal lett ellátva – s miután ők voltak az elsők, akik ebben az időben gépkocsival nekiindultak az útnak – a KÜM részéről különböző küldemények (pénz, élelmiszer, okmányok stb.) elvitelére is felkérték. A kérésnek eleget tettek.

A küldemény egy részét a pozsonyi főkonzulátuson átadták. Itt találták Barity Miklós elvtársat, a prágai nagykövetség első beosztottját, aki útját az események miatt megszakította. A két hírszerző tiszt a főkonzulátus vezetőjének aggályai ellenére még az éjszaka tovább indult Prágába, magukkal vive Barity első beosztottat is. A hajnali órákban megérkeztek a nagykövetségre.

Megérkezésük után jelentkeztek a nagykövethél, akit tájékoztattak feladatukról és kérték támogatását. A nagykövet – bár észrevételezte, hogy a KÜM vonalán nem kapott értesítést – de támogatását megígérte.

A megérkezést követően a nagykövet ismertetést adott a helyzetről, amelynek során kijelentette, hogy az öt szocialista ország beavatkozása súlyos hiba volt. A kialakult helyzetben – akkori megítélése szerint – két megoldás kínálkozott. Az egyik Csehszlovákia teljes katonai megszállása, a másik az azonnali teljes kivonulás. Akkor ez utóbbit jelölte meg a helyesebbik megoldásnak. A két kiérkező belügyi tiszt ellenvetéseket tett és azt igyekeztek bizonyítani, hogy harmadik megoldás a

kézenfekvőbb: a katonai intézkedés fenntartása mellett segítségnyújtás az egészséges baloldali erőknek a konszolidáció megteremtéséhez.

A megérkezésüket követő reggel a nagykövetség pincéjében értekezlet volt a követség és kereskedelmi kirendeltség munkatársai számára, ahol Kovács elvtárs a fenti helyzetelemzést és megoldási elképzeléseit megismételte.

Kovács elvtárs észrevételezte, mely szerint a BM tisztek nem mozdultak ki a nagykövetségről és információikat a nagykövetség munkatársaitól szerezték, valószínű tájékoztatlanságból ered. A BM tisztek által azokban a napokban felterjesztett információk tanúsítják, hogy az értesülések döntő többsége cseh és külföldi újságíróktól, valamint a cseh állambiztonsági szervek munkatársaitól származnak. (Igaz, Barity elvtárs néhány esetben átadott politikai jellegű információt, de ennek továbbítását Szolnok illetékes központi vezetői, mint feleslegeset, leállították.)

Szolnok és munkatársa tudomást szereztek arról, hogy a nagykövetségen tartózkodik Svestka elvtárs is. Elismerik, fordultak olyan kéréssel Kovács elvtárshoz, hogy engedélyezze Svestka elvtárs útján kapcsolatba kerülést olyan cseh baloldali elvtársakkal, akik munkájukhoz esetleg segítséget nyújthatnak. Miután a nagykövet ezt nem tartotta célszerűnek, a kéréstől elálltak. Hasonló történt a követségen megjelent Barak volt belügyminiszter esetében is. Ez esetben is a nagykövet engedélyét és segítségét kérték a volt belügyminiszter való kapcsolat megteremtéséhez. Kovács elvtárs ez elől elzárkózott.

A két kérés a katonai akciót követő napokban, a moszkvai megegyezés előtt történt, olyan időpontban, amikor tulajdonképpen látható egészséges vezető szerv működése Csehszlovákiában még nem alakult ki. Ellenkezőleg, az események politikai irányítása egyre inkább jobboldali, az ellenforradalmi szervezetekbe koncentrálódott. Lehetséges, hogy a két BM tiszt a fenti kérésekkel túllépték szigorúan vett feladatkörüket, de lépéseik elbírálásánál figyelembe vehető az akkori csehszlovák helyzet és légkör, a kapcsolat létesítésre és információszerzésre irányuló fokozott igény, s az, hogy a nagykövet megkerülésével ilyen irányba egyetlen lépést sem tettek. A nagykövet elvtárs által említett „kapcsolatlétesítési és beszerzési” kísérletek valójában azt jelentik, hogy kéréssel fordultak a nagykövethoz, aki ezt – helyesen – nem teljesítette.

A két BM tiszt – ha a többi körülményeket nem vesszük figyelembe – csupán azért marasztalható el, hogy ilyen kérésük volt. Bár Szolnokék sem Svestkával, sem Barakkal személyes kapcsolatba nem kerültek, magatartásukért figyelmeztetésbe [sic!] részesülnek.

Teljes mértékben egyetértek azzal a megjegyzéssel, hogy a követségekre kiérkező BM tisztek legalizálása a KÜM vezetőségén és a nagykövetek útján történjék. Eddig is ez volt a gyakorlat, s ezt a jövőben is betartjuk. Az idézett eset nem fogható fel olyannak, hogy a BM részéről ettől a gyakorlattól a legkisebb mértékben is el kívánnak térni.

Budapest, 1968. december 10.

Elvtársi üdvözlettel:
Benkei András

[ÁBTL 1.11.4. sz. n. (BM Irattári Osztálytól átvett iratok 1966-1968).]

Szolnok Péter
ÁBTL 2.8.2.1. 209.

- ¹ A teljesség igénye nélkül lásd Huszár Tibor: *Prága–Budapest–Moszkva 1968*. Budapest, Szabad Tér, 1998.; Kun Miklós: *Prágai tavasz–prágai ősz. 1968 fehér foltjai*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1998.; *Rubicon*, 1998/8. Heller Ágnes: 1968. *Beszélő*, 1997/11. 70–79.; és korábban Zdenek Mlynar: *A Prágai Tavasz... és ősz*. Budapest, Vita Kiadó, 1989.
- ² BM 10-21/20-1968. A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 0020. számú parancsa. 1968. augusztus 1. és BM 10-22/11-1968. A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 011. számú utasítása. 1968. augusztus 1. Közli Kajári Erzsébet: *A magyar belügy és a csehszlovákiai bevonulás 1968-ban*. *Társadalmi Szemle*, 1998/8. 205–221.
- ³ Lásd erről bővebben Huszár Tibor i. m. 258–266.
- ⁴ A korabeli pártzsargonban „egészséges baloldali erők”-nek, majd „kezdeményező csoport”-nak nevezték őket. Ehhez az irányvonalhoz tartozott pl. Bil’ak, Indra, Kolder, Rigo, Svestka, Barbírek, Piller, Kapek.
- ⁵ Az átadó Kolder titkára, Radko Kaska volt. Ugyanekkor Bil’ak is hasonló tartalmú levelet juttatott el Pjort Selesztnak, az Ukrán Kommunista Párt főtitkárának. Lásd erről bővebben Kun Miklós i. m. 214.
- ⁶ A behívó levelet a magyar sajtó augusztus 22-én közölte „A CSKP KB, a csehszlovák kormány és nemzetgyűlés tagjai egy csoportjának felhívása” címmel. *Népszabadság*, 1968. augusztus 22.
- ⁷ Ennek megfelelően 1964-ig Szikla, utána Szolnok nevet használom én is.
- ⁸ ÁBTL 2.8.2.1. 209. Szolnok Péter fogatéki anyaga. Szikla Péter önéletrajza.
- ⁹ Az állambiztonsági szervek osztályvezetőinek a beosztottjaik kinevezései alkalmával minősítést kellett készíteniük róluk, amelyekben összefoglalták az illető addigi beosztásait, körülményeit, jellemezték egyéniségét, operatív és elméleti tudását. Ugyanez vonatkozott a különböző belügyi és tiszti iskolák vezetőire is.
- ¹⁰ ÁBTL 2.8.2.1. 209. Jellemzés, 1952. július 22.
- ¹¹ ÁBTL 2.8.2.1. 209. Minősítési lap, 1958. február 6.
- ¹² ÁBTL 2.8.2.1. 209. Minősítési lap, 1960. május 3. Az a dokumentumokból nem derül ki, mi volt a kiutasítás konkrét oka.
- ¹³ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter 00112/1959. 06. 10. sz. parancsa.
- ¹⁴ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter 00143/1960. 12. 31. sz. parancsa.
- ¹⁵ ÁBTL 2.8.2.1. A belügyminiszter-helyettes 00155/1961. november 28. sz. parancsa.
- ¹⁶ ÁBTL 2.8.2.1. 209. Javaslat, 1961. november 13.
- ¹⁷ ÁBTL 2.8.2.1. A BM III/I. csoportfőnökének 68/1964 sz. parancsa, 1964. november 17.
- ¹⁸ ÁBTL 2.8.2.1. A BM III/I. csoportfőnökének 34. sz. parancsa, 1966. május 2.
- ¹⁹ ÁBTL 2.8.2.1. A BM III/I. csoportfőnökének 37. sz. parancsa, 1966. május 2.
- ²⁰ ÁBTL 2.8.2.1. 209. Minősítési lap, 1966. szeptember 15.
- ²¹ Kovács Imre eredeti foglalkozása pék, majd szakszervezeti funkcionárius, élelmezésügyi miniszter. 1967-től Magyarország csehszlovákiai nagykövete. 1969-től Berlinben nagykövet.
- ²² Az összeköttetés Budapesttel megszakadt, így a távirat nem is érkezhett meg. Igaz, később sem küldték el.
- ²³ Kun Miklós: Magyar politikusok a prágai hatvannyolcra. *Magyar Napló*, 1998/8. 31–34.
- ²⁴ Az MSZMP KB saját kérésére 1962-ben hívta vissza Marosánt a PB-ből, majd KB-titkári posztjáról is leváltották. Azután, hogy 1964. novemberében egyszerű párttagként részt vett a moszkvai ünnepi felvonuláson, támadások érték, s 1965-ben kilépett a pártból. 1972-től újra az MSZMP tagja volt.
- ²⁵ Lásd 6. lábjegyzet.
- ²⁶ Helyesen: Csehszlovák Nemzeti Front.
- ²⁷ A „Press” rezidentúra a Magyar Újságírók Országos Szövetségében működött.
- ²⁸ ÁBTL 2.8.2.1. 209. Feljegyzés, BM III/I-11 Osztály, 1975. február 28.; ÁBTL 2.8.2.1. A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 00048. számú parancsa, 1975. március 27.
- ²⁹ A már említett felhívás augusztus 22-én jelent meg. Lásd 6. lábjegyzet.
- ³⁰ Az eredetiben is kipontozva.
- ³¹ Magyar Néphadsereg Vezérkari Főnökség 2. csoportfőnöksége.
- ³² Külügyminisztérium.